

«Іранське суспільство далеко попереду чинного законодавства»

Захисниця прав жінок Суссан Тахмасебі розповідає, як змінилося іранське суспільство за два роки після смерті Махси Аміні

Інтерв'ю провела Ганна Фосс

Цього самого дня два роки тому 22-річна іранська курдка Джина Махса Аміні померла після арешту поліцією моралі, що викликало одні з найбільших протестів з часу заснування Ісламської Республіки в 1979 році. Незважаючи на жорстоке придушення силами безпеки, рух *Woman Life Freedom* помітно позначився на житті країни. Які конкретні зміни можна побачити через два роки після його виникнення?

Слід зазначити, що протести *Woman Life Freedom* були найбільшими і першими тривалими загальнонаціональними протестами з сильним акцентом на правах жінок. В минулі десятиліття в Ірані можна було побачити демонстрації на підтримку жінок, але таких масштабних ніколи не було. Ці протести продемонстрували рівень обізнаності іранців щодо прав жінок, особливо їхньої тілесної автономії та недоторканності. Протестувальники від початку зосередилися головню на правах жінок, але скоро почали вимагати набагато ширших фундаментальних прав і свобод. Ми побачили, що звичайні люди готові боротися за зміни.

Стосовно обов'язкового носіння хіджабу, яке було одним з головних питань протестів: є помітні зміни в урбаністичних ландшафтах іранських міст. Жінки повертають собі тілесну автономію, просто вирішуючи не носити хусток. Це й досі заборонено законом, але вони все одно так роблять – на вулицях, в торгових центрах, в автомобілях. Вони сильно ризикують, але прагнуть реалізувати щойно здобуту свободу і самовизначення свого тіла. В сільській місцевості жінки також нехтують червоними лініями, які для них малює уряд, а також їхня культура

і традиції. Вони одягаються більш вільно і частіше обговорюють своє право на тілесну автономію в сім'ях та інших соціальних середовищах.

Чи досяг рух чогось на структурному рівні, в плані законодавства? Чи жінкам і досі загрожує ув'язнення або щось гірше, якщо вони не дотримуються правил носіння хіджабу?

Так, і я не бачу різниці між тим, що написано на папері, і тим, що нав'язується в реальності. Дискримінацію жінок вбудовано в іранське законодавство. Один з проявів цього – обов'язкове носіння хіджабу і насильницьке примушування до нього в громадських місцях. Коли жінки чинять опір, вони роблять це в найбільш видимий з можливих способів, через своє тіло, і платять за це високу ціну. На жаль, Аміні була не останньою жінкою, яка зазнала насильства через хіджаб. Були й інші випадки, подібні до випадку Аміні, коли жінок арештовували й жорстоко били, були й інші забиті до смерті.

Новий законопроект «про хіджаб і цноту» ще не став законом, але багато з його пунктів уже впроваджують. Жінки, які порушують обов'язковий в країні дрес-код, стикаються з постійним тиском, штрафами, арештами. Власників магазинів, таксистів, підприємства й роботодавців також штрафують, якщо вони обслуговують жінок, які не дотримуються правил носіння хіджабу. Автомобілі, які перевозять жінок без хіджабу, регулярно забирають на штрафстоянки за порушення правил.

Чи означає це, що поява руху *Woman Life Freedom* випадково призвела до ще більш жорстких заходів, тобто до кроку назад?

Це те, чого жінки, особливо в Ірані, мають завжди боятися: що їхні дії спровокують більш жорстку реакцію. Таке стається багато де в світі, коли жінки вимагають більше прав.

Незважаючи на дедалі більший тиск, жінки продовжують розсувати межі, наполягаючи на виконанні своїх вимог і чинячи опір.

До появи руху *Woman, Life, Freedom* дискусія між урядовцями про хіджаб обмежувалася неправильними, «поганими» хіджабами. Тепер, коли багато жінок з'являється на публіці одягненими так, як вони хочуть, і без хіджабів, політичний і соціальний дискурс теж змінився, щоб зафіксувати цей зсув.

Якщо казати про політику: чого чекати від нового уряду на чолі з президентом Масудом Пезешкіаном в питанні прав жінок?

Одне з досягнень руху *Woman, Life, Freedom* – вихід інтересів жінок, а також етнічних меншин, на передній план в іранському суспільстві. Про права жінок, як правило, згадують під час виборчих кампаній, але завжди побіжно. Цей раз не став винятком. Незважаючи на акцент на правах жінок, і досі незрозуміло, що саме Пезешкіан робитиме на посаді. Єдине, що зрозуміло на цей момент: він хоче полегшити іранцям життя, розпочавши переговори про зняття санкцій. Економічне покращення позитивно вплине на життя жінок, але саме по собі не гарантує свободи від дискримінації. Це питання може дати урядам і ООН можливість підсилити й підкреслити багаторічні вимоги іранських жінок, спрямовані на забезпечення рівності.

Але ж такий результат, безперечно, кращий, ніж якби в другому турі переміг радикально налаштований Саїд Джалілі?

Явка в першому турі виборів була вкрай низька; таким чином іранці сигналізували чиновникам про своє невдоволення статус-кво. Участь в другому турі виборів була більшою, але все одно надзвичайно низькою. Багато моїх знайомих, які проголосували за Пезешкіана в другому турі, зробили це, щоб не допустити перемоги радикала Джалілі, оскільки боялися, що його перемога ще більш негативно вплине на їхнє повсякденне життя. Іранські жінки десятиліттями намагаються запобігати обмеженню своїх прав, закріплювати успіхи й домагатися розширення прав. Рішення про участь у виборах варто розглядати й аналізувати саме в цьому контексті.

Якби Пезешкіан справді хотів допомогти жінкам, то мав би вжити заходів для припинення давньої й системної дискримінації жінок, яка аж ніяк не зводиться до обов'язкового носіння хіджабу, а зазіхає на всі аспекти життя жінок. Іранські жінки власними зусиллями серйозно покращили своє соціальне становище, попри дискримінацію. Але очевидно, що статус-кво для них уже неприйнятний.

Що можна сказати у зв'язку з цим про іранське суспільство в усіх його проявах, таких як місто й село, різні класи, а також етнічні та релігійні меншини?

Це свідчить про те, що іранське суспільство, тобто його соціальні норми та культура, далеко попереду чинного законодавства. Різниця була очевидна під час протестів, які відбувалися також в невеликих містах і в селах, хоча ці місця більш консервативні, традиційні й релігійні. В ідеалі закони повинні визначати настрої суспільства, особливо в питаннях прав жінок і дискримінації, але

в Ірані все навпаки.

Як це впливає на громадянське суспільство, яке бачило, як тисячі людей вийшли на вулиці після смерті Аміні?

Тут теж є проблема. У нас неймовірно активні, прогресивні люди – як громадські діячі, так і звичайні громадяни, зокрема дуже потужний рух за права жінок. Але це все існує в надзвичайно закритому суспільстві. Немає місць для організації та розвитку, все відбувається таємно, у вузьких, децентралізованих колах. З одного боку, це дозволило руху *Woman, Life, Freedom* проводити масові збори, які важко контролювати державному апарату, з іншого – це перешкоджає сталому руху і створенню інфраструктури та організаційних елементів. Немає вільних, безпечних місць для такої соціальної та політичної роботи.

Аміні була іранською курдкою, а етнічні й релігійні меншини в Ірані часто зазнають особливо жорстокого насильства. Чи посилилось воно за два минулі роки?

Так. Як відомо, в курдських і белуджських районах були найбільш тривалі й масові протести після смерті Аміні. Відповідно, курди й белуджі найбільше постраждали під час протестів. Близько 50 відсотків загиблих під час протестів були представниками однієї із цих двох громад. Кількість арештів в цих громадах теж була велика. Ці громади продовжують зазнавати різних форм дискримінації з боку держави і величезного тиску. Навіть зараз, напередодні других роковин, відбуваються репресії проти тих, хто наважується підіймати голову, організовуватися, намагається зберегти пам'ять про протести або проводити пам'ятні заходи. Передусім це стосується курдської і белуджської громад.

За два минулі роки ми також помітили значний ріст кількості страт курдів і белуджів. Шаріфе Мохаммаді та Пехшан Азізі – дві активістки з етнічних меншин, засуджені до смертної кари. Цим громадам постійно посиляють подібні сигнали, щоб запобігти подальшим протестам і інакомисленню. Саме цим, тому що рух *Woman, Life, Freedom*, по суті, виріс з руху за права курдських жінок.

Яка роль іранської діаспори в боротьбі?

Діаспора може відігравати важливу роль, але на практиці було чимало невдалих спроб – коаліцій, які швидко розпадалися. Це підтверджує, що зміни мають врешті-решт відбутися в самому Ірані. Міжнародна спільнота, включно з іранцями в еміграції, може і має підтримувати тих, хто всередині країни, але не слід

забувати, що головні діячі й творці змін, власне, всередині країни.

Що саме має робити міжнародна спільнота?

Міжнародна спільнота має бути послідовною в дотриманні прав людини, вимагати від всіх урядів поваги до прав громадян і притягати до відповідальності всіх порушників рівною мірою. Без такої послідовності вона ризикує втратити довіру до себе як захисника прав людини. Міжнародна спільнота, зокрема ООН, повинна чинити тиск на Іран, щоб він відмовився від страт, передусім страти Мохаммаді та Азізі. Треба використовувати будь-який переговорний майданчик для згадок про ці випадки й велику кількість страт загалом, а також домагатися звільнення ув'язнених правозахисників, особливо тих, хто в тюрмі через участь в русі *Woman, Life, Freedom*. Уряди також можуть пропонувати притулок тим, хто був змушений покинути Іран через свою правозахисну діяльність.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Суссан Тахмасебі

Суссан Тахмасебі (Sussan Tahmasebi) – провідна правозахисниця та експертка з прав жінок з Ірану, виконавча директорка FEMENA (організації, яка просуває гендерну рівність і підтримує захисників прав жінок, їхні організації та феміністичні рухи на Близькому Сході і в Північній Африці).

